

JOGTÖRTÉNETI TANTÁRGYAK A JOGTÖRTÉNETI MESTER-KÉPZÉSEKBEN

Álljon két példa itt a jogtörténeti tárgyú mesterképzések tantárgyi szerkezetére. A MONTPELLIER I EGYETEM JOGI KARA jogtörténeti mesterképzésének első szemeszterében kötelező tárgyként a családi jog történetét tárgyaló *Histoire du droit de la famille*, választható tárgyként az európai jog történetét tárgyaló *Histoire du droit européen*, és a munkajog alapjaival foglalkozó *Histoire des relations du travail*, majd a második szemeszterben a francia bírósági rendszer fejlődésével foglalkozó *Histoire de la justice* című kurzusok kerültek a tanrendbe. A mesterképzés utolsó éve valós specializációt hoz e területen: a harmadik szemeszterben kötelezően választandó tárgy a francia jogforrási rendszert tárgyaló, 20 óra előadást magában foglaló, 5 kredit értékű *Les sources du droit*, a jogi doktrína történeti fejlődését tárgyaló *Histoire de la doctrine juridique*, és az európai közjogi berendezkedést összehasonlító módon tárgyaló *Histoire comparative des institutions en Europe*, továbbá választható tárgy az egyes európai országok büntetőjogi fejlődésével foglalkozó, 25 óra előadás terjedelmű, 6 kredit értékű *Histoire du droit pénal des pays européens* című kurzusok, melyekhez az alábbi három, egyenként 12 óra terjedelmű és 3 kredit értékű kötelezően választandó kutató szeminárium kapcsolódik: a jogi széttagoltságot mutató középkori francia monarchia joggyakorlatával foglalkozó *Pratique juridique sous l'ancien régime*, az eljárási jog fejlődését tárgyaló *Histoire du procès*, valamint a gazdasági és társadalmi változásokkal foglalkozó *Historographie des faits économiques et sociaux* című szemináriumok. A leginkább a szakdolgozat (*Mémoire*) megírásának szentelt utolsó szemeszter folyamán további két, jogtörténeti tárgyú, egyenként 12 óra terjedelmű,

3 kredit értékű kutató szeminárium szerepel: egyrészt a szerződési jog római jogi eredetét kutató *Fondatements romano-canonique du contrat*, és az európai büntetőjogi doktrína történetével foglalkozó *Histoire de la doctrine pénale européenne* című kurzusok.

A Licence-diplomával rendelkező, és e képzés keretében bizonyos jogtörténeti tárgyakkól vizsgázott hallgatók számára nyitotta meg jogtörténeti mesterképzését a A IX MARSEILLE III EGYETEM JOGI KARA. Az első évre beiratkozott hallgatóknak 12 tárgyat kell választaniuk a felajánlott 24 – többségében jogtörténeti – kurzusból: így a francia közigazgatási jog történetét tárgyaló *Histoire du droit administratif*, a második világháborút követő francia alkotmányos fejlődést bemutató *Histoire de la France depuis 1945*, a francia bírósági rendszer történetével foglalkozó *Histoire de la justice*, az ókori államok közjogi berendezkedését tárgyaló *Histoire des institutions de l'Antiquité*, a francia jogi gondolkodás fejlődését tárgyaló *Histoire des idées politiques* című kurzusokból, továbbá egyes magánjogi jogterületek (dologi-, személyi-, kötelmi-, öröklési-, házassági vagyoni jog) fejlődésének szentelt tantárgyakból.

KÖVETKEZTETÉSEK HELYETT

Nem vállalkozhattam annak nyílt megítélésére, hogy a jogtörténeti tárgyak milyen súlyt képviselnek az európai felsőoktatási térség követelményei szerint átalakult francia jogász-képzés egyes fokain. Csupán az egyes karok tantárgyi tematikájában fellelt jogtörténeti tárgyak viszonylagos részletességgel történő ismertetését tűztem célul, mely lehetővé teszi az olvasó számára, hogy a képzés egy adott fokán szereplő egyéb – elsősorban pozitív jogi – tárgyak viszonylatában a jogtörténeti tárgyak szerepét és súlyát saját maga megítélhesse.

John Bell:

A jogászképzés és Bologna brit nézőpontból*

A Bolognai Folyamathoz kétféleképpen lehet viszonyulni: felfogható úgy is, mint lehetőség az országok felsőoktatási rendszerei közötti átjárhatóság rugalmasságának növelésére, és úgy is, – talán még inkább! – mint alkalom annak átgondolására, hogy abból, amit általában teszünk, mi az, ami valóban szükségszerű, és mi az, ami pusztán tradíció? A jogi karokra jelentkezők számának rohamos növekedése új koncepció kialakítását tette szükségessé a brit felsőoktatásban: míg 1992-ben évente 4000 hallgató végzett, 2004-re ez a szám csaknem elérte a 14.000-et. Ez a folyamat számos tanulsággal járt, amelyeket előadásom során ismertetni fogok. El kellett gondolkodnunk azon, hogy hogyan oktathatnánk sokkal több hallgatót anélkül, hogy arányosan növelnénk az oktatók létszámát. Ezzel egy időben ugyancsak felmerült annak az igénye, hogy az ügyvédi kamarába való bejutáshoz vagy az ügyészi hivatáshoz szükséges kurzusok alkal-

masak legyenek gyakorlati ismeretek elsajátítására is, és ne csak az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején bevezetett reformok elméleti ismertetését tartalmazták. Mindezek kapcsán át kellett tekintenünk a jogi képzés egészének jelenlegi helyzetét. Véleményem szerint indokolt lenne, hogy azok a kérdések, amelyekkel ezzel kapcsolatban azóta is foglalkozunk, részét képezzék egy átfogóbb, európai szintű párbeszédnek, amelynek célja az európai jogi képzés 21. századi jellegének kialakítása.

BRIT SAJÁTOSSÁGOK

A brit oktatási rendszernek számos egyéni sajátossága van, de a koncepcióváltás ennek ellenére tanulságokkal szolgálhat egész Európa jogi képzésének átalakításában.

Először is kezdjük talán azzal, hogy *Angliában négy különböző oktatási rendszer és három különböző jogrendszer működik*, utóbbiak mind külön bíróságokkal és saját képesítésekkel rendelkeznek. Egy Skóciában végzett jogásznak ugyanúgy különbözeti vizsgát kell tennie, mint egy Franciaországban végzettnek, ha Angliában akar prakszist folytatni. Skóciában a fiatalok 17 éves koruktól négyéves képzésben vesznek részt, míg Angliában, Walesben és Észak-Írországon a képzés hároméves, és 18 éves korban kezdődik. Éppen ezért esetünkben az eltérő képzési háttér kezelése 400 éve a kultúra része. A politikai egység nem feltétlenül jelenti tehát az oktatás vagy a jogrendszer egységességét. Európa is ezzel a problémával fog szembesülni.

Másodszor, egy jogász nem egyszerűen jogi szakember. A gyakorló ügyvéd gyakran egyúttal szociális munkás, üzleti tanácsadó, a család támasza, vagy általános problémamegoldó. Ezek a képességek és ismeretek nem tartoznak szorosan az ügyvédi szakmához. Az ügyvéd ismerheti ugyan a jogszabályokat, de ezen felül egy sereg egyéb ismeretre is szüksége van. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Angliában és Walesben a jogászokat (egyes jogi cégeknél akár a dolgozók felét) nem csak a jogi diplomával rendelkezők közül toborozzák, hanem azok közül is, akik mindössze egy egyéves posztgraduális jogi képzésben vettek részt. A jogi szakmában nem mindenkinek van jogi végzettsége – éppúgy, ahogy Franciaországban a Conseil d'Etat bírái közül soknak szintén nem jogi végzettsége van.

Harmadszor, ami talán kevésbé jellemző, mint más európai országokban: a jogot végzettek közül sokan nem lesznek ügyészek vagy az ügyvédi kamara tagjai, vagyis nem a jogi szakma fő vonulatában helyezkednek el. Az egyetemi évek alatt a legtöbb hallgató úgy gondolja, hogy a fő szakmákban fog elhelyezkedni (egyes egyetemeken a végzősök akár 90%-a is még ezen a véleményen van), de a szakosodást követően a tényleges arány 40% körülire csökken.

A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy nincs szükség-szerű kapcsolat a jogi egyetemi diploma és a jogi szakmákra való felkészülés között. Ennek egyenes következménye, hogy a szakmai testületek maguk határozzák meg a jogi szakma gyakorlásához megkövetelt felkészítő kurzusokat. Ez a tevékenység közvetlenül egyik minisztérium hatáskörébe sem tartozik, bár a szakmai előírásokat végső soron Angliában a főkancellár, máshol pedig az ugyanilyen hatáskörrel rendelkező hatóság felügyeli.

A jogi diploma megszerzése során tehát egyaránt szükség van a jogtudományra mint társadalmi gyakorlatra összpontosító általános képzésre, és egy olyan típusú felkészítésre, amely szabad utat ad a szakosodás-

nak számos különböző jogi szakma irányába. Az ellentét feloldhatatlan e két igény között, és ez elkerülhetetlenül feszültségekhez vezet. A szakmai testületek a szakmai képzéshez való hozzáférés feletti ellenőrzésüket használják fel arra, hogy befolyásolják az egyetemi jogi diploma tartalmát. Az egyetemeknek nem ezt a célt kell szolgálniuk, még akkor sem, ha ezzel nemet mondanak a költségek externalizálására.

A negyedik témakör a joghallgatók kiválasztása. Bár nagyon jól fejlett felsőoktatási rendszerrel rendelkezünk, még mindig van válogatás a jelentkezők közül, és ezért a lemorzsolódás alacsony. Mivel a hallgatók jellemzően alkalmasak és motiváltak, a jogi képzésben az oktatók nagyobb mértékű haladást tudnak elérni, mint más tantárgyak esetében.

MIT JELENT A JOG FOGALMA?

A Bolognai Folyamat és a vele kapcsolatosan elkészítendő hároméves előtanulmány minket is rákényszerít, hogy megvizsgáljuk, mi számít fontosnak? Vegyük tehát sorra, milyen alapvető elemekből áll össze a jog fogalma!

A FELSZÍN: SZABÁLYOK ÉS NORMÁK

Ha egy törvénykönyvet veszünk kézbe, vagy egy „Rauchen Verboten” felirattal találkozunk, szabályokkal szembesülünk. A szabályok mondják meg, mit kell tennünk ahhoz, hogy törvényesen cselekedjünk, vagy hogy egy adott cél érdekében hogyan kell eljárunk, például hogyan készíthetünk végrendeletet. Ebből levonhatnánk azt a következtetést, hogy az ember akkor jó ügyvéd, ha minél több szabályt ismer, és egyből tudja a választ minden jogi kérdésre. Ez a tudás azonban rövid életű: csak addig tart, amíg Bécsben vagy Brüsszelben meg nem változtatják a szabályokat. Az igazi ügyvéd *érti* a jogrendszert, képes pontosan felismerni a jogi kérdéseket, majd megkeresni a rájuk vonatkozó szabályokat.

ELSŐ RÉTEG: FOGALMI RENDSZER

Egy rendszer megértéséhez elengedhetetlenül szükséges a részegységeknek és azok viszonyának, továbbá a következményeknek az ismerete. Ezt a jelenséget *Wittgenstein* úgy írta le, mint amikor a beszélő azt mondja „és így tovább,” ami azt jelenti: tudom, hogyan kell folytatni ezt a sort. Ez a „bennfentesség” valójában a gondolkodás rendszerének mélyebb rétege, a jogban ugyanúgy, mint bármi másban. A jog szempontjából azt jelenti, hogy a kérdéses személy megértette a jogrendszer fogalmi struktúráját. A néhai *Peter Birks* kiemelte a jog rendszertanának fontosságát, vagyis annak szükségességét, hogy az ember azonosítani tudja a jogrendszer egyes elemeit és azok egymáshoz fűződő viszonyát. *Geoffrey Samuels* szerint ez a jogi gondolkodás alapja. Miközben a törvényeket tanulmányozzuk egy

adott jogrendszerben, azt is megtanuljuk, hogyan kapcsolódnak egymáshoz az egyes elképzelések, és hogyan lehet őket alkalmazni a valóságra. Az összehasonlító jogtudomány művelőjeként térképet kell rajzolnom a fejemben minden egyes jogrendszerrel. Fel kell ismernem, hogy a közigazgatás felelősségi körére Franciaországban különleges szabályok, Olaszországban pedig az általános polgárjogi elgondolások vonatkoznak. Ahhoz, hogy megtaláljam egy adott nemzeti jogrendszerben a megfelelő szabályokat, előbb el kell tudnom helyezni az ügyet a rendszer fogalmi térképén. A jogrendszert csak úgy ismerhetem ki, ha már van elképzelésem azokról a kategóriákról vagy elgondolásokról, amelyekkel összefüggésben az a társadalmi problémákat kezeli. Ha a hallgató nem is ismeri az élet összes területére vonatkozó összes szabályt, tudnia kell, hol helyezze el a felmerülő kérdést, amelyet meg kell vizsgálnia. Vagyis szükség van a rendszer egyfajta átfogó ismeretére, amelyet azonban olyan módon kell megszereznie, hogy az a megértést segítse elő, ne csak felszínes bevezetést adjon minden egyes témakörbe.

MÁSODIK RÉTEG: ÉRTÉKREND

A rendszer második rétege az értékrend. A törvények az emberi cselekvésekhez egyfajta értékrendet rendelnek hozzá. Ezek az értékek egyszerre valós és ügyrendi értékek. Ügyrendi szempontból a jogi megközelítés részét képezi mindkét fél meghallgatása, a meggyőző bizonyítékok figyelembe vétele, az ítélet előtti pártatlanság, illetve az ésszerű érveléssel felépített magyarázat. Ez komoly, gondolkodást igénylő feladat, ahol nem lehet megérzésekre és benyomásokra hagyatkozni. A valós értékeket a törvények, alkotmányos és emberi jogok közvetítik. Ezek az értékek húzódnak meg a szabályok mögött, és ezeket használjuk a szabályok alkalmazási körének értelmezéséhez. A jog megértéséhez elengedhetetlen ennek a mögöttes értékrendnek a megértése.

MÓDSZEREK

A jog nagy része nem más, mint módszerek halmaza. Léteznek elfogadott törvényértelmezési módok, amelyek eltérnek az irodalmi vagy vallásos szövegek értelmezésétől. Ezt minden joghallgatónak meg kell tanulnia. Ez a képzés olyan területe, ahol szükség van kiscsoportos gyakorlatokra és értékelésre.

A jogi kutatómunkának is saját módszerei vannak: meg kell tanulni, hogy milyen prioritás adható bizonyos joganyagoknak vagy hivatalos forrásoknak. Ezért fontos, hogy lehetőséget adjunk a hallgatóknak az ilyen módszerek felügyelet mellett történő alkalmazására.

KONTEXTUS: INTÉZMÉNYEK

A hallgatónak tisztelnie kell a kontextust, amelyben a jogrendszer működik. Ezt egyfelől a bíróságok és jogi szakmák, valamint ezek jogalkalmazására gyakorolt

befolyása alkotják. Fontos, hogy a joghallgató értelmezni tudja a legfelsőbb bíróság határozatait, és meg tudja állapítani, azok milyen hatáskörrel bírnak. Tudnia kell, melyik hatóság az erősebb a rendszerben, és mely forrásokat lehet hivatalosnak tekinteni.

A jogi intézményeken túlmenően a hallgatónak tisztában kell lennie azzal az átfogóbb kontextussal is, amelyben a jogrendszer működik. Ebbe egyértelműen beletartoznak az alkotmányos keretek, de a kereskedelmi és közigazgatási rendszer is. Lényegét tekintve a hallgatónak értenie kell, hogy hol a jog helye és mi a jelentősége a társadalomban, amelyben él.

SZÉLES KÖRBEN ALKALMAZHATÓ TUDÁS

Mivel a jogi képzés az általános képzés része, hangsúlyt kell fektetni különböző készségek fejlesztésére is. A jogásznak jó elemzőnek kell lennie: tudja elemezni és értelmezni a szövegeket, képes legyen nagy mennyiségű adat rendszerezésére és a fontos és szükséges információ(k) elkülönítésére. Fontos a jó szóbeli és írásbeli kifejezőkészség. Képesnek kell lenniük egy érvelés mindkét oldalának áttekintésére, és bármilyen megoldás bizonyítékokkal való alátámasztására. A jogtudomány főleg az érvelés és a retorikai képesség fejlesztésére koncentrálni.

MILYEN HATÁSSAL VAN MINDEZ A TANANYAG MEGHATÁROZÁSÁRA?

CÉLKITŰZÉSEK A JOGI KÉPZÉSBEN

A tananyag kialakításánál gondoskodni kell arról, hogy a hallgatók a tantárgy valamennyi alapvető elemét elsajátítsák.

Ezek a következők:

Fogalmi térkép

A jogi tananyag funkcionálisan a tartalmi tudás elsajátítását tartalmazza, miközben

igyekszik elősegíteni a progresszív megértést. A cél azonban nem az átfogó tudás, hanem a jog struktúrájának megértése. A konkrét tartalom ismerete múlandó, mivel a törvények változnak, az alapvető elgondolások azonban csak ritkán módosulnak. Például az, hogy egy ember szempontjából mi számít bűnténynek, gyakran változik. De egy büntett értelmi és fizikai vonatkozásai, a vétőképesség és a védekezés általános alapjai, például az önvédelem, megmaradnak. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a hangsúly a jogrendszer főbb szabályain van, nem pedig a konkrét részletek sokaságán. Az elgondolás alapja, hogy a hallgatónak meg kell tanulnia elhelyezni az adott problémát a jogrendszer koncepcionális térképén, és a főbb szabályok alapján fel kell tudnia tenni azokat a lényeges kérdéseket, amelyek segítségével az adott konkrét részterület átlátható. Ehhez többféle ismeret kombinációjára van szükség. Elő-

ször is eleget kell tanulnia egy sor különböző témáról ahhoz, hogy megfelelő szinten megérthessük a jogrendszerét. A multimap.com weboldal ezt nagyszerűen példázza. A teljesen általános kérdéstől indulhatunk: elég azt tudni, hogy egy város az ország délkeleti vagy északnyugati részén található, majd tovább szűkíthetjük a keresést. A hallgatónak meg kell tanulnia, hogyan lehet a lehető leggyorsabban leszűkíteni a keresést egy adott városra, majd addig kutatni, amíg meg nem találjuk a jog megfelelő utcáját. Tudni kell, melyik témakörhöz nyúlunk a polcon, és hogy azon belül milyen fejezetcímet keressünk, de azt már nem feltétlenül, hogy ebben a fejezetben milyen alcímek találhatóak. A tudásszint-meghatározás (benchmark statement) ezért néhány fő tantárgy legfontosabb alapelveire összpontosít, amelyek az angol jog alapelveit képviselik. Mindezt egy történet is jól példázza, amely velem esett meg. Miután végeztem Cambridge-ben, egy összehasonlító jogtudománnyal foglalkozó francia jogászhoz, René Rodière-hez kerültem, aki ezen kívül a tengeri hajózás jogának szakértője is volt. Foglalkoztam egyfelől a saját témakörömmel, a szerződéses egyetértés megbomlásához vezető tényezőkkel, másfelől pedig egy olyan területtel, amelyet korábban soha nem tanulmányoztam. A szerződésekre és ügynökségi viszonyokra vonatkozó előírások és a teherrakományokra vonatkozó szabályok együttes ismerete hozzásegített a saját megállapításaim kialakításához. Ugyanezt fogja tapasztalni a jövőben bármelyik gyakorló vagy kutató jogász is.

Tudni kell, hogy hogyan találjuk meg a szabályokat?

Melyek a megfelelő források, és hogyan kell őket értelmezni?

A jogi tanulmányok második része annak a képességnek az elsajátítása, hogy olyan területeken is megtaláljuk a megfelelő törvényt, amelyeken az ismereteink nem elég mélyek vagy naprakészek. Erre valók a különböző források. Bizonyos értelemben ez azt jelenti, hogy fizikai formában megjelenő forrásokat kell használni, például enciklopédiákat, törvénykönyveket és jogi jelentéseket. Másfelől azt is jelenti, hogy a hallgatónak meg kell tanulnia helyesen felhasználni és előadni olyan érveléseket, amelyek tükrözik az eltérő hivatalos jogi forrásokat és azok hatáskörét. A jogi kutatómunka ilyen különböző fajtáinak gyakorlása általában számos módszer alkalmazására is lehetőséget ad. Miközben a hallgató azt gyakorolja, hogyan közelítsen meg egy jogi problémát, egyben a jog módszereivel is megismerkedik. Ezek a módszerek a jogi szövegek értelmezése, alkalmazásuk tényleges helyzetekre (általában képzeletbeli helyzetekre), és a különböző jogi források együttes felhasználása (alapító okiratok, esetek, elvek és bevett tételek). Olyan gyakorlatokra is szükség van, ahol a jogállást nem az érintettek, hanem a külső szemlélő szemszögéből (gazdasági, politikai vagy társadalmi szempontból) értékelik, érveléssel alátámasztva.

Értékrend

A jogi tanulmányok részét képezi a jogiságnak és a jogászoktól elvárható viselkedésnek, mint értékeknek az elsajátítása. A jogiság fogalma azt jelenti, hogy a dolgokat szabályok irányítják, amelyeket pontosan alkalmazni kell. Azt a hitet jelenti, hogy ha a társadalom szabályok alapján működik, jobb életfeltételeket biztosít. Ennek az elgondolásnak a részét képezi a jogállamiság, vagyis az elfogadott törvények pontos alkalmazása, tágabb értelemben azonban része az emberi jogok tisztelete, az egyének egyenlősége, az emberi méltóság tisztelete, és az egyén értékeinek elfogadása is. A jogászoktól elvárható viselkedésbe beletartozik a pártatlanság, az érvelés mindkét oldalának meghallgatása, a döntések bizonyítékokra való alapozása, és a döntések logikus indoklása, vagyis mindaz, ami a jogi megközelítésnek is részét képezi.

A jogi képzés szellemiségét ezek az értékek határozzák meg. Ezeket az értékeket jogi problémák megoldásával, *pro bono* jogi tanácsadással foglalkozó előadásokkal és viták gyakorlásával lehet hangsúlyozni, mert ezekben az esetekben a hallgatóknak a gyakorlatban kell alkalmazniuk az elméleti tudást.

Alapvető készségek: jogi és általános

Egy jogásznak munkája során számos készséget kell alkalmaznia. Ebben az esetben a legfontosabb teendőnk fontossági sorrendet felállítani a készségek között. A tananyagnak alkalmasnak kell lennie rá, hogy megfelelően bemutassa a tantárgyokhoz kapcsolódó legfontosabb készségeket, úgymint a kritikai gondolkodás, logikus érvelés, és források felhasználása. Kis csoportok esetében ez egyszerűen megoldható: feladatot adunk, és a végén értékeljük. Nagyobb csoportok esetében, mint például Leedsben, ahol én dolgoztam (20 fő) olyan rendszert kell kialakítani, amely támogatja a hallgatót az önálló készségfejlesztésben. Az első évben a jogi készségfejlesztés kurzuson egy esettanulmányt vizsgálunk (gyakorló ügyvédek által felépített képzeletbeli eset), amely védői gyakorlatot foglal magában: dokumentumokat kell áttanulmányozni, bizonyos kérdéseknek utána kell nézni, végül egy jogász vagy bíró előtt el kell mondani az érvelést. Ezzel rákényszerítjük a hallgatót, hogy egy konkrét ügyvel kapcsolatban kutatómunkát végezzen, és annak eredményét egy valós helyzetre alkalmazza. Ebben az esetben az elméleti ismereteket, a kutatással kapcsolatosan elsajátított módszereket és az olyan általános készségeket, mint az érvelés vagy írásos fogalmazás egyaránt használni kell.

TUDÁSMENNYISÉG

A készségek és átfogó ismeretek elsajátításának szükségessége azt is maga után vonja, hogy a képzés végén kevesebb lesz az a megkövetelt tudásmennyiség, amelyről számot lehet adni. A *tudásszint-meghatározás*

(benchmark statement) ezért a legfontosabb területekre érvényes alapelvek ismeretére összpontosít. Nincs országos szinten előírt tanterv; minden intézmény maga dönti el, milyen módon valósítja meg ezt a célt. A benchmark számos készséget említ. Elképzelésünk szerint a jogi tananyag meghatározásánál először is fel kell ismerni, hogy a hallgatók készségei már a képzés elején is igen fejlettek lehetnek. Erre jó példa az informatikai készségek szintje: a legtöbb fiatal már ennek a készségnek a birtokában érkezik az egyetemre. A képzés során elvégzendő feladatok célja ezeknek a készségeknek a kiteljesítése, illetve annak biztosítása, hogy a szükséges készségek legalább alapszinten meglegyenek. Az informatika területén például a feladat azon kevesek felzárkóztatása, akik amúgy feltehetőleg érett személyiséggel rendelkeznek.

A tartalom nagyon fontos. Miért kell a *diákoknak* ismerniük a részleteket? A gyakorló vagy kutató szakember sem ismeri az összes törvényt. De tudja, hol nézzen utána, és tudja, hogy egy enciklopédia vagy tárgymutató segítségével hol találhatja meg a megoldást. Egy ilyen tapasztalt ember intelligens módszerekkel keres. Az én szememben ugyanez a hallgatókra is érvényes: a képzés végére az illető eljut arra a szintre, hogy megbízható és pontos jogi kutatómunkát végezzen. Ehhez szüksége van a jogrendszer fogalmi térképének és a kutatáshoz szükséges módszerek alkalmazásának az ismeretére. A brit jogi egyetemeken a képzést a készség- és kutatómódszertan-fejlesztés jellemzi – számítógépekkel, hozzáféréssel a Westlaw-hoz és más forrásokhoz.

A szakma és a jogi egyetemek véleménye erősen különbözik a tekintetben, hogy mi várható el egy jogi képzésben részt vett hallgatótól. A szakma azt várja el, hogy azonnal és pontosan idézzék a jogi alapokat, különösen kereskedelmi területen. A jogi egyetemek azt várják el, hogy tudjanak a joggal kapcsolatban kutatni és gondolkodni, de ne csak úgy, mint jogász, hanem úgy is, mint állampolgár. A diplomát adó képzés idejébe bele kell férnie mindannak, ami ésszerű és szükséges. Ha nagyon sok részterületet mutatunk be, egyikben sincs idő elmélyülni. A kérdés csak az, hogy a sok terület felszínes bemutatása hozzásegíti-e a hallgatókat a jogrendszer alapvető struktúrájának a megismeréséhez. Ha ez megtörtént, a kutatásra szolgáló félévekben tovább haladhatnak. Ebben a megközelítésben annak az alapján, hogy a különböző tantárgyakról hány órában van a képzés során szó, nem lehet minősíteni a képzés egészét. A hangsúly azon van, hogy a képzés végére mit teljesít vagy sajátít el a hallgató.

Végül a brit jogi egyetemek azt a megközelítést fogadták el, amely a tanulási folyamat végeredményére összpontosít. Mit kell tehát elérniük a hallgatóknak a képzés végére? A végeredményre összpontosító megközelítés a tartalmi szempontokra kevesebb hangsúlyt fektet. Ebben lényegesen eltér az Európa más részein hagyományos képzéstől. Az igazságosság kedvéért azt is ki kell azonban emelni, hogy a kontinensen működő

kollégák is válogatnak a képzés részét képező területek között. A teljes tananyagot nem minden esetben veszik sorra.

A jogi diploma megszerzéséhez az alábbi területek mindegyikén jó teljesítményt kell nyújtani, és bizonyítani kell a szükséges képességek illetve hozzáértés meglétét valamennyi területen.

SZAKTÁRGYI KÉPESSÉGEK

Tudásanyag

A hallgatónak bizonyítania kell, hogy rendelkezik alapvető tudással és átfogó elképzeléssel a megismert jogrendszer(ek) legfontosabb jellemzőiről, azaz:

- bizonyítania kell, hogy az adott jogrendszerre jellemző legfőbb alapvető elgondolásokat, értékeket, alapelveket és szabályokat jelentős mértékben ismeri;
- képesnek kell lennie rá, hogy ismertesse a rendszer legfontosabb jogi intézményeit és eljárásait;
- bizonyítania kell, hogy képes a jogrendszer néhány jelentős területének mélyreható, átfogó tanulmányozására.

Alkalmazás és problémamegoldás

A hallgatónak bizonyítania kell, hogy tudását alapvető szinten alkalmazni tudja egy nem túl összetett helyzetben, és ezáltal konkrét problémákra védhető megoldást tud találni (akár valós, akár képzeletbeli helyzetekben)

Források és kutatómunka

A hallgatónak bizonyítania kell az alábbi alapvető képességek meglétét:

- a kutatást igénylő kérdés pontos azonosítása;
- naprakész jogi információ azonosítása és megszerzése, papíralapú és elektronikus forrásokból;
- a tanulmányozott kérdésre vonatkozó elsődleges és másodlagos jogi források felhasználása.

ÁLTALÁNOSAN ALKALMAZHATÓ SZELLEMI KÉSZSÉGEK

Analízis, szintézis, kritikai ítéletképeség, értékelés

A hallgatónak bizonyítania kell az alábbi alapvető képességek meglétét:

- adatok és problémák felismerése, és egymáshoz viszonyított fontosságuk illetve relevanciájuk alapján sorrend felállítása;
- több különböző forrásból származó információk és ismeretek kombinálása;
- a témakörhöz tartozó megfelelő doktrínák és politikai kérdések összegzése;
- konkrét okfejtések előnyös tulajdonságainak kritikus megítélése;
- többféle lehetséges megoldás ismertetése, és a megfelelő ésszerűen megindokolt kiválasztása

Önállóság és tanulási képesség

A hallgatónak bizonyítania kell az alábbi feladatok jelentős irányítás nélküli végrehajtásának képességét:

- független tervező és feladatmegoldó tevékenység a jog azon területein, amelyeket korábban tanulmányozott;
- önálló kutatómunka elvégzése olyan jogi területeken, amelyeket korábban nem tanulmányozott, a szokványos jogi információk forrásaitól kiindulva;
- saját tanulási folyamatának értékelése, visszajelzések kérése és hasznosítása.

LEGFONTOSABB KÉSZSÉGEK

Kommunikációs és íráskészség

A hallgatónak bizonyítania kell az alábbi alapvető képességek meglétét, írásban és szóban egyaránt:

- az angol (vagy megfelelő esetben walesi) nyelv ismerete és helyes használata jogi kérdések kapcsán;

Függelék

A TUDÁS ÉS KÉSZSÉGEK MEGJELENÉSENEK JELLEMZŐ FORMÁI

Terület	Jog (egyszakos)
Tárgyi tudás	<p>a) A hallgatónak ismernie kell a tanulmányozott jogrendszer alapvető jellemzőit, beleértve az intézményrendszert és eljárásokat;</p> <p>b) elvek és értékek ismerete számos, a törzsismereteken túlmutató témakörben;</p> <p>c) néhány speciális terület mélyebb ismerete</p> <p>d) a jogrendszer összetételének és működésének bennfentes ismerete</p>

A szaktárgy alkalmazása/problémamegoldás

A tudás alkalmazása olyan helyzetekben, ahol különböző doktrínák ütköznek; a problémákat lehetőségnek tekintve a különböző doktrínákkal és koncepciókkal kapcsolatos nehézségek ismertetésére; saját megoldások ismertetése megoldatlan vitás kérdésekben. Ennek a készségnek az alkalmazása a jogi számos különböző területén. A tárgyhoz tartozó források és kutatómunka A tanulmányozott témakörhöz tartozó elsődleges jogi források és folyóiratok azonosítása és használata; folyamatban lévő viták felismerése és a bennük való részvétel; az egy adott területre vonatkozó törvények pontos ismertetése.

Elemzés, értékelés, kritikai ítélőképesség és szintézis

Kérdések besorolása politikai és doktrinális jelentőség szempontjából; egyértelmű doktrinális következtetések megfogalmazása, politikai kérdések összegzése.

A törvények értékelése önállóan, doktrinális ko-

- tudás átadása vagy érvelés mások által érthető és számukra releváns formában;
- összetett, szakmai nyelven írott jogi dokumentumok értelmezése és megvitatása.

Egyéb fontos készségek: számolás, számítástechnika és csapatmunka

A hallgatónak bizonyítania kell az alábbi alapvető képességek meglétét, amelyeket megfelelő esetben számok vagy statisztikák formájában megjelenő információ felhasználására, ismertetésére vagy értékelésére használ fel:

- esszé vagy más szöveg elkészítése és megfelelő megjelenítése szövegszerkesztő segítségével;
- a világháló és e-mail használata;
- elektronikus adatlekérdező rendszerek használata;
- hatékony részvétel egy csapat munkájában.

(Az ELFA 2005. február 17-18-án, a grazi egyetemen tartott, a Bolognai folyamatról szóló konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.)

herencia szempontjából, valamint más, külön tanulmányozott politikai nézőpontokkal összefüggésben. Új, kreatív megoldások létrehozása más megközelítés vagy források eltérő használata segítségével.

Önállóság

Önálló tervező és feladatmegoldó tevékenység korlátozott felügyelet mellett a jog azon területein, amelyeket korábban tanulmányozott; saját források azonosítása.

A saját tanulási folyamat értékelése; visszajelzések kérése és hasznosítása.

Kommunikációs és íráskészség

– Szakszerű részvétel tudományos vitákban; többféle, elsősorban írott formátum gyakorlott alkalmazása konkrét dokumentumok készítésekor.

– Komplex prózai szöveg gördülékeny megfogalmazása, a jogi terminológia helyes használata, komplex jogi tanulmányok értelmezése és a bennük felsorolt érvek pontos összefoglalása.

Egyéb fontos készségek

– A szövegszerkesztés, szabványos könyvtári és információs lekérdező rendszerek és internetes források készségszintű használata. A munkája támogatásához szükséges technológiai feltételek meghatározásának képessége.

– Megfelelő statisztikai adatok vagy számszerű információk azonosítása és összeállítása jelentésekben történő felhasználásra.

– Hatékony részvétel egy csapat munkájában (alacsony prioritású terület).

